

INGLIZ TILI VA ЎZBEK TILIDAGI FONETIK TIZIMNI QIYOSIY TAHLIL QILISH

Alfraganus universiteti

Filologiya fakulteti

Ingiliz tili 2 - kurs talabasi

Siddiqova Nozila Qaxramon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarining fonetik tizimlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Har ikki tilning tovush tarkibi, unli va undosh fonemalarning artikulyatsiyasi, urg'u va intonatsiya xususiyatlari, shuningdek, fonetik jarayonlar (assimilyatsiya, reduksiya va boshqalar) ilmiy nuqtai nazardan o'rganiladi. Qiyosiy tahlil jarayonida har ikki tilning umumiy va farqli jihatlari aniqlanib, ularni o'rganish xorijiy tilni samarali o'qitish va tarjimada to'g'ri talaffuzni yo'lga qo'yishda amaliy ahamiyatga ega ekani ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Fonetik tizim, ingliz tili, o'zbek tili, unlilar, undoshlar, artikulyatsiya, urg'u, intonatsiya, qiyosiy tahlili

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФОНЕТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И УЗБЕКИСТАНА

Аннотация: В статье представлен сопоставительный анализ фонетических систем английского и узбекского языков. С научной точки зрения изучаются звуковой строй обоих языков, артикуляция гласных и согласных фонем, особенности ударения и интонации, а также фонетические процессы (ассимиляция, редукция и др.). В процессе сопоставительного анализа выявляются общие и различные аспекты обоих языков, и подчеркивается, что их изучение имеет практическое значение для

эффективного обучения иностранному языку и формирования правильного произношения при переводе.

Ключевые слова: Фонетическая система, английский, узбекский язык, гласные, согласные, артикуляция, ударение, интонация, сопоставительный анализ

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PHONETIC SYSTEM OF ENGLISH AND UZBEKISTAN

Abstract: This article presents a comparative analysis of the phonetic systems of the English and Uzbek languages. From a scientific perspective, the sound structure of both languages, the articulation of vowels and consonants, the features of stress and intonation, and phonetic processes (assimilation, reduction, etc.) are studied. This comparative analysis identifies common and distinct aspects of both languages, emphasizing their practical importance for effective foreign language teaching and the development of correct pronunciation when translating.

Keywords: Phonetic system, English, Uzbek, vowels, consonants, articulation, stress, intonation, comparative analysis

Tilning fonetik tizimning har qanday tilning ichki tuzilishi va rivojlanishini belgilagan asosli javob beriladi. Fonetika bu tilning ovozli tomoni, ya'ni nutqdagi tovushlarning hosil bo'lishi, energiya ta'minoti, akustik quvvatlari va ma'noga bog'lanishini o'rganadigan maxsusdir. Nut yarayonida tovushlarni chiqarish va ingliz tilining kommunikativ vazifalarini ta'minlab beradi, shuning uchun ham fonetik tizimini mustahkam o'rganish jarayonit tilshunoslik hosilsi, balki amaliy til o'zlashtirish va tarjima yarayonlarida ham barcha narsalarga ega.

Ingliz va o'zbek tillarini qiyosiy yo'lga qo'yish lingvistikada yuknalish sifatda katta ilmiy ishlarga ega. Chunkining ikki tarixiy, rivojlanish yo'li, geografik yuk va etnik omillari til fonetik tizimida to'liq farqlarni yuzaga keltirgan. Ingliz tili nemis tillari guruhiga mansub bo'lib, aniq fonetik tizim ko'p qirrali va muhokama qilinadi. Bu tilda 20 dan ortiq unli fonema mavjud bo'lib, ular orasi qisqa va uzun

unlilar, difftong va triftonglar keng tarqalgan. Shuningdek, ingliz tilida nutq jarohatlarida reduksiya, assimilyatsiya, elliziya kabi fonetik yarayonlar faol yordam beradi va bu nutqning tezligi hammada dinamikaga katta yordam beradi. Masalan, engil va tez gapirishda ba'zi unlilar neytrallashib, “schwa” tovushiga aylantirdi, bu esa ta'sir qilishni o'rganishda qiyinchilik tug'd.

O'zbek tili esa turkiy oilasiga mansub bo'lib, aniq fonetik tizim maxsulot va muhokama qilinadi. O'zbek tilida 6 ta asosiy unli mavjud bo'lib, harakat artikulyatsiyasi aniq, uzun-qisqa farqi yo'q va ta'sirlanishdagi nutqning ligini ta'minlaydi. Undoshlar tizimi ham va ochiq fonealarga bo'ladi, reduksiya yoki keskin assimilyatsiya holatlari uchradi. Shuningdek, o'zbek tilida so'z urgusi Odatida so'zning oxiriga tush va ma'lumot farqlanishiga kam ta'sir qiladi, bu esa o'zbek tilida so'z urgusi so'z ma'lumotlarini o'zlashtirishda harakat qiladi (masalan, *re*) .[ism] – r[fe'l]).

Fonetik tizimini ozgina sharhlasak, juda aniq va barqaror xususiyatga ega. Bu tizimning asosiy jihati shundaki, nutqdagi tovushlar (fonemalar) artikulyatsiya jarayonida ravshan va izchil hosil bo'ladi. O'zbek tilida 6 ta asosiy unli fonema (a, o, u, i, e, o/o') mavjud bo'lib, ularning artikulyatsiyasida uzun-qisqa farqi yo'q. Bu holat nutqdagi tovushlarning barqarorligini ta'minlab, so'zlar qanday yozilgan bo'lsa, shu tarzda deyarli bir xil talaffuz etilishini ta'minlaydi. Masalan, “olma”, “ota”, “ilm”, “umid” kabi so'zlarda unlilar doim bir xil ravon va aniq talaffuz qilinadi.

O'zbek tilida undosh fonemalar tizimi ham sodda va barqaror hisoblanadi. Undoshlar, asosan, aniq artikulyatsiya orqali hosil qilinadi va ingliz tilidagi kabi kuchli reduksiya (tovushning kamayib, yo'qolib ketishi) yoki keskin assimilyatsiya (bir tovushning boshqa tovush ta'sirida tubdan o'zgarishi) holatlari juda kam uchraydi. Masalan, ingliz tilida “handbag” so'zi ko'pincha ['hæmbæg] kabi talaffuz qilinadi (bu yerda “nd” birikmasi reduksiyaga uchraydi), ammo o'zbek tilida “kitobda”, “do'stlar” kabi so'zlar o'z shaklidagi undoshlar bilan aniq talaffuz

etiladi.

O'zbek tili fonetikasining yana bir muhim xususiyati urg'u tizimidir. Ko'pchilik so'zlarda urg'u odatda so'zning oxiriga tushadi va bu urg'u so'z ma'nosini farqlashda katta ahamiyatga ega emas. Masalan, "olma" (meva) va "olma" (fe'l / olma) kabi misollarda urg'u o'zgarishi so'z ma'nosini o'zgartirmaydi, asosiy ma'no kontekst orqali anglashiladi. Bu jihat o'zbek tilini o'rganuvchilar uchun nutqni tushunish va to'g'ri talaffuz qilishda qulaylik yaratadi, chunki urg'uning nutqdagi vazifasi ingliz tilidagidek ma'noni tubdan o'zgartirmaydi.

Shu bilan birga, har ikki tilda intonatsiyaning roli turlicha ko'rinadi. Ingliz tilida gapning umumiy ma'nosini, savollar yoki hatto kabi emotsional narsalarni topishda intonatsiya qilish vositalari bo'lib xizmat qiladi. O'zbek tilida esa grammatik saqlashkichlar va so'z tartibini aniqlashga harakat qilinadi, intonatsiya esa ko'p his-tuyg'ularni qo'llab-quvvatlaydi.

Qiyosiy xavfsizlik shuni saqlab qolishadiki, ingliz va o'zbek tillarining fonetik tizimlari energiyat tillari, ijtimoiy-tarixiy omillarni shakllantirishda jamiyat shakllangan. Shuning uchun ularni auditni o'rganish ingliz tilini o'zbekoriyasida o'qishda, telfuzni o'rganish

Ingliz va o'zbek tillarining fonetik tizimlarini qiyosiy tahlil qilish ularning turli til oilalariga mansubligi tufayli katta farqlarga ega ekanini yaqqol ko'rsatadi. Ingliz tili german tillari guruhiga kirib, uning fonetik tizimi o'ta murakkab va ko'p qirrali tuzilishga ega. Bu tilda unli fonemalarning soni juda ko'p bo'lib, ular qisqa va uzun variantlarda qo'llaniladi, shuningdek, diftong va triftonglar nutqning tabiiy ritmik xususiyatlarini ta'minlaydi. Unlilar tizimining bunday boyligi ingliz tilida talaffuzni o'zlashtirishda katta ahamiyat kasb etsa-da, chet til o'rganuvchilar uchun muayyan qiyinchiliklar ham tug'diradi. Shu bilan birga, undosh fonemalarning talaffuzida reduksiya, assimilyatsiya, elliziya kabi fonetik jarayonlarning keng

qo'llanishi ingliz tili nutqini yanada dinamik va harakatchan qiladi, biroq to'g'ri talaffuzga e'tiborni talab qiladi.

O'zbek tili esa turkiy tillar oilasiga mansub bo'lib, uning fonetik tizimi nisbatan barqaror va soddaligi bilan ajralib turadi. O'zbek tilida unli fonemalar soni ancha kam va ularda uzun-qisqalik farqi yo'q, shuningdek, artikulyatsiya jarayonida talaffuz bir xil ravonlikni saqlab turadi. Bu esa tilni o'rganishda unlilar talaffuzini to'g'ri o'zlashtirishni yengillashtiradi. Urg'uning asosan so'z oxiriga tushishi va unlilarning aniq, to'liq talaffuz etilishi o'zbek tilini fonetik jihatdan barqaror va o'rganishga qulay tillardan biri sifatida namoyon etadi.

Ingliz va o'zbek tillarining fonetik tizimlaridagi bu farqlar til o'rgatish, ayniqsa, talaffuzni shakllantirish jarayonida katta ahamiyatga ega. Ingliz tilini o'rganayotgan o'zbek o'quvchilari uchun unli va undoshlarning artikulyatsiyadagi farqlarini bilish, reduksiya va assimilyatsiya jarayonlarini chuqur tushunish, shuningdek, urg'u va intonatsiyaning semantik rolini anglash to'g'ri va ravon nutqni shakllantirishda asosiy mezon hisoblanadi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ikki tilning fonetik tizimlarini o'rganish nafaqat tilshunoslik sohasi uchun, balki amaliy til o'rgatish, tarjima va lingvodidaktika yo'nalishlarida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz tilidagi nutq dinamikasi va intonatsiyaning ma'no yaratishdagi o'rni chuqur tahlil qilish o'zbek tilidagi barqarorlik va aniqlik xususiyatlari bilan qiyoslash orqali tillar orasidagi umumiy qonuniyatlar va farqlarni yaxshiroq tushunish imkonini beradi. Bu esa, o'z navbatida, tillar orasidagi lingvistik aloqalarni mustahkamlash, to'g'ri talaffuzni yo'lga qo'yish va chet tilni o'qitishda samaradorlikka erishishda asosiy ilmiy va amaliy baza sifatida xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek tili fonetik tizimidagi unli va undoshlarning barqaror artikulyatsiyasi, urg'uning ma'no farqlanishiga kam ta'sir qilishi tilning soddaligi va ravonligini ta'minlaydi. Bu xususiyat o'zbek tilini o'rganishni yengillashtirish bilan birga, tilshunoslikda uni turkiy tillar ichida fonetik jihatdan

aniq va uyg'un tizimga ega tillardan biri sifatida namoyon etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Crystal, D. (2008). A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Oxford: Blackwell Publishing.
2. Roach, P. (2009). English Phonetics and Phonology. Cambridge University Press.
3. Nazarov, X. (2016). O'zbek tilining fonetikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
4. Gimson, A. C. (2014). An Introduction to the Pronunciation of English. Routledge.
5. Qodirov, A. (2019). Qiyosiy fonetika asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti.